

Борис Марков

ОБЕЛЕЖУВАЊЕТО РОДОТ НА ИМЕНКИТЕ ВО РУСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Како што е познато, родот претставува една од основните категории на именките. Освен на именките, својствен им е, навистина, и на придавките (вклучувајќи ги тука и глаголските придавки), на лично-показната замена *штој* или *он* и воопшто на придавските заменици, како и на редните броеви (од простите род имаат само *еден* и *два*). Овие, меѓутоа, ја немаат карактеристичната за именките самостојност, односно родот при нив е во полна зависност од именката кон која се однесуваат и ја појаснуваат. Земен сам по себе, родот при сите спомнати видови зборови се одликува, повеќе или помалку, со извесни особености, специфични за овој или оној јазик, поради што при секој од нив би можел да биде предмет на посебно разгледување.

Тука се зафаќаат некои прашања од граматичкиот род на именките во рускиот и македонскиот јазик. Не е потребно посебно истакнување дека тој воопшто во секој јазик (кој знае за таква категорија) при низа примери не претставува нешто наполно константно, т. е. слично на другите јазични категории е историски продукт. При секој јазик тоа го потврдува неговиот историски развиток, од кој се гледа дека низа именки некогаш имале род подруг од денешниот. Нагледен пример за историскиот карактер на родот и неговата променливост се секако и современите литературни јазици, секој од кои познава извесни колебања во родот, дублети и сл.; но тоа далеку повеќе нашло одраз во народните говори, кои во поглед на родот воопшто се одликуваат со доста големо шаренило. Современиот македонски и руски јазик, како и нивните говори, во случајов наполно ги потврдуваат одбележаните констатации. За рускиот јазик ова го истакнуваат и најпознати современи граматичари, на пример:

„Некоторые имена существительные, употребляющиеся в общелитературном языке в мужском роде, могут употребляться в отдельных стилях речи и в женском роде, напр.: . . . *глист* и *глиста* (в разговорной речи); *клавиш* и *клавиша* (в разговорной речи); *лебедь*, -я и *лебедь*, -и (в народно-поэтической речи); *рельс* и *рельса* (в разговорной речи).

2) Отдельные имена существительные, употребляющиеся в литературном языке в мужском роде, имеют в том же значении параллельные формы женского рода, в той или иной степени устаревшие, напр.: *зал* и *зала*; *занавес* и *занавесь*; . . . *мирт* и *мирта*, *рояль*, -я и *рояль*, -и, *санаторий* и *санатория*; *табель*, -я и *табель*, -и . . . и др.

3) Отдельные имена существительные, обычно употребляющиеся в литературном языке в женском роде, имеют в том же значении параллельные формы мужского рода, в той или другой степени устаревшие или просторечные, напр.: *арабеска* и *арабеск*; *вуаль*, *-и* и *вуаль*, *-я*; *гроздь*, *-и* и *грозд*, *-а*; *туфля* и *туфель*; *чинара* и *чинар*.

4) Отдельные имена существительные имеют в литературном языке параллельные формы мужского и женского рода, не различающиеся по стилистической окраске, напр.: *жираф* и *жирафа*; *скирд* и *скирда*; *ставень* и *ставня*¹⁾.

Во македонскиот литературен јазик колебањата во родот беа особено чести во првите години од неговото формирање (сп. на пр.: *клима* и *климај*, *сѝејенѝа* и *сѝејенѝој*, *сѝстѝем* и *сѝстѝема*, *ѝрограм* и *ѝрограма* и сл.), што е наполно разбирливо. Извесни дублети и колебања во родот, меѓутоа, карактеристични се и за сегашниот стадиум на нашиот литературен јазик, на пример:

„*варој* — *варѝа*, *вечерој* — *вечерѝа*, *жалој* — *жалоѝа*, *жарој* — *жарѝа*, *калој* — *калоѝа*, *ѝаменѝој* — *ѝаменѝѝа*, *ѝејелој* — *ѝејелоѝа*, *ѝесокој* — *ѝесокоѝа*, *ѝравој* — *ѝравѝа*, *ѝреслојој* — *ѝреслојѝа*, *сокој* — *сокоѝа*“²⁾; или: *основ* и *основа*, *сѝејенѝој* и *сѝејенѝѝа*; *аксиом* и *аксиома*, *маневар* и *маневра*, *меѝод* и *меѝодо* и др.

Ваквите колебања и разлики во родот, сепак, најчести се во народните говори, кои во случајов најнагледно укажуваат на тоа дека граматичкиот род е честопати неустојчива јазична категорија, дури во примери од секојдневниот живот, односно од основниот речнички фонд. Такви се, на пример, следниве именки:

геној и *генѝа*, *живојој* и *живојѝа*, *мрав* и *мрава*, *крвој* и *крвѝа*, „*мозокој* и *мозокоѝа*, *судој* и *судоѝа*“ (Цепенков), „*жалови* и *ѝравови*“ (таму); или: *болесѝа* и *болезој*, *нокоѝа* и *нокој*, *’ржѝа* и *’ржѝој*, *речѝа* и *речѝој*, *смрѝѝа* и *смрѝѝој*, *солѝа* и *солѝој*, *сѝварѝа* и *сѝварѝој* (сп. и „*на сѝварѝа два радѝо*; *многу честѝови му наѝравѝа*“ (таму, стр. 9—10) итн.

Родот на именките во словенските јазици, општо земено, не е толку непознат или незасегнат граматички проблем. Напротив, од извесно време тој е релативно доста често предмет на разгледување, како во одделни списанија („Наш језик“, „Jezik“ и др.) така и во извесни понови граматика (Brabeč — Hraste — Živković). Посебно внимание при проблематиката од овој вид се обрнува на родот при заемките, било нови или поодамна преземени. Сепак, и покрај тоа што родот во нив доста често се земал за предмет на разгледување, низа прашања од видот: појавата позната под името епицен (случаи на истородност), дублетите и воопшто колебањата во родот, образувањето множина при некои странски именки (клише, интервју и сл.), примери како што се *другарка декан*, *дирекѝор*, *инсѝекѝор* итн. бараат извесно

¹⁾ Грамматика руского јазика, Академија наук СССР, 1960, стр. 109—110.

²⁾ Б. Конески, Грамматика на македонскиот литературен јазик, дел II, стр. 9. Треба да се одбележи, меѓутоа, дека Речникот на македонскиот јазик, I, честопати укажува во вакви случаи на литературната форма.

разработување, повеќе или помалку, во сите јужнословенски јазици. Најдобра потврда за констатациите од овој вид даваат токму оние кои се занимавале со ваквите прашања и, следствено, подлабоко навлегле во проблемот на обележувањето на родот во одделните словенски јазици. За пример нека послужат следниве редови:

„Иако је српскохрватски у погледу третирања позајмица свакако један од најинтересантнијих словенских језика, наше граматике и не помињу сам проблем. То долази отуда што он још није дефинитивно ни постављен, акамоли решен.

Постоји, додуше, у стручној литератури понеки мањи рад који у првом реду има вредност упозоравања на изванредну актуелност целога питања³⁾.

Разработувањето и расчистувањето на ваквата проблематика во одделните словенски јазици, се разбира, претставува неопходен предуслов за разгледување на родот на поредбена основа. Главно од оваа причина родот разгледуван во врска со оној од одделните словенски јазици е далеку помалку зафатен и обработен проблем во славистиката. Ова нешто, сепак, најмногу се однесува до јужнословенските јазици, во кои родот на именките разгледуван во споредба со оној на источнословенските или западнословенските јазици досега обично не бил предмет на посебно разгледување. На поредбена основа, општо земено, тој е слабо зафатен и обработен и во останатите словенски јазици. Нашава расправа тука претставува обид да се зафати овој проблем и да се заполни донекаде една празнина во славистиката и посебно во македонската лингвистика, која веќе се зафаќа и со обработување на вакви и слични проблеми од граматиката.

Од целиот комплекс на проблеми сврзани со родот на именките во современиот руски и македонски јазик тука се ограничуваме главно на прашањата за разликите што постојат во неговото обележување, и тоа во примери кои во овие јазици обично се совпаѓаат или се карактеризираат со незначителни фонетски и морфолошки разлики⁴⁾. За поголема прегледност и извесна систематичност во изнесувањето на овој проблем се наложува собраниот диференцијален речнички материјал од два јазици да се раздели на две групи: А — родот на именките што имаат главно општословенско потекло, и Б — родот на именките што се обично застапени во современите европски јазици, поради што се познати под името „европеизми“, но кои најчесто имаат грчко или латинско потекло. Ваквото делење на именките од собраниот диференцијален речнички материјал е потребно и поради тоа што во поглед на родот при едната и другата група именки се забележуваат доста суштествени разлики меѓу современите словенски јазици воопшто и

³⁾ *Милка Ивић*, Обележување именничког рода у српскохрватском језику, Наш језик, НС, књ. X, св. 7—10, стр. 205—206.

⁴⁾ За оваа цел е експерпиран главно материјалот од „Македонско-рускиот словарь“, 1963, под редакција на Н. И. Толстој, „Речникот на македонскиот јазик“, I дел, и „Орфографический словарь русского языка“, Академия наук СССР, Москва — 1956.

посебно меѓу рускиот и македонскиот литературен јазик. Ако при првата група именки разликите во родот се доста незначителни, при втората група се прилично големи и значајни.

А) Родот на именките што имаат главно опитословенско потекло

При разгледувањето на оваа група именки треба пред сè да се сложиме со мислењето на проф. А. В. Исаченко⁵⁾ дека во границите на основниот речнички фонд на словенските јазици нема осетни разлики во родот („... почти нет расхождений в роде“, стр. 75), додека во составот на втората група именки, т. н. „европеизми“, меѓу одделните словенски јазици се забележуваат значителни разидувања односно разлики во родот. Треба да се додаде, меѓутоа, дека при оваа група именки проф. А. В. Исаченко ги разгледува главно оние примери кои по форма наполно се совпаѓаат. За одбележување е, сепак, дека при именките кои во рускиот јазик свршуваат на -ъ, а во останатите словенски јазици на консонант, всушност немаме полно совпаѓување, бидејќи ваквите примери во првиот свршуваат на мек консонант, а во словачкиот, чешкиот и особено во јужнословенските јазици — редовно на тврда согласка (кое секако има отпослежен карактер). Мекоста на крајната согласка, односно завршокот на именката, е секако главната причина за запазување на женскиот род во рускиот јазик. Од друга страна, тврдоста на истите консонанти во јужнословенските јазици може да се земе за главна причина во изменувањето на женскиот род при ваквите именки (кој во случајов е првобитен) во машки⁶⁾, на пример:

(*невыносимая*) *боль* — (*нейоднослив*) *бол*, *гортань*, -и — *гркланој*, *лагонь*, -и — *гланој*, *степень*, -и — *сїейеној* и *сїейенїа* (првата варијанта е почеста и литературна), *кровь*, -и — *дијал. крвој*, *морковь*, -и *морковој*, *насыпь*, -и — *насийој*, *рысь*, -и — *рисој*, *мышь*, -и — *мишој* (дијал), *слизь*, -и — *слузој*, *горсть*, -и — *грсїој*, *печать*, -и — *їечайој* *четверть*, -и — *еген чейврий*, *площадь*, -и — *їлошїагој* (заемка од рускиот јазик преку бугарскиот литературен јазик).

Кон именките од овој вид се однесуваат и заемки од типот *кровать*, -и — *кревейој* (< гр. *κρηββάτιον*), *псалтырь*, -и — *їсалїирој* и др. Од друга страна, разликата во родот е воопшто карактеристична за именките кои во рускиот јазик свршуваат на -пись и обележуваат женски род, а во македонскиот и повеќето од останатите словенски јазици завршуваат на -ис (т. е. на тврд консонант) и без исклучок се од машки род, на пример:

живопись, -и — *живоїисој*, *запись*, -и — *зайїсој*, *летопись*, -и — *лейїоїсој*, *напись*, -и — *наїїїсој*, *опись*, -и — *оїїсој*, *пог-*

⁵⁾ Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. Морфология, I, Братислава — 1954.

⁶⁾ Минувањето на женскиот род во машки кај именките од овој вид стигнало крајна граница, на пример, во македонските положки и др. говори, кај кои во случајов настапила главно полна маскулинизација, т. е. во нив имаме не само *вечерој*, *жалој*, *їамейој*, *солој* и сл. туку и *младосој*, *голем завис*, *чес* итн.

пись, -и — *йойиисой*, *перепись*, -и — *йрейисой*, *рукопись*, -и — *ракойисой*, *скоропись*, -и — *брзойисой* и др. (именките од видот *йайойис*, *йойис* и сл. во рускиот јазик обично не се среќаваат).

Кај именките кои во рускиот и македонскиот јазик по форма и значење главно се совпаднаваат, но се разликуваат во однос на родот, треба секако да се спомнат и разгледаат и именките на *-ишице* (р. *-ице*), кои од испитувачите досега обично се одминувале. Именките од овој вид, кои во македонскиот јазик се редовно од среден род, во рускиот јазик можат да бидат како од среден така и од машки род, поради што можат да се разделат на две групи:

а) Именки на *-ице* образувани од именска или глаголка основа, како и именки со дериватите *-лице* (зрелице) и *-бице* (пастбице), образувани само од глаголка основа, кои означуваат м е с т о каде што има или имало она што е содржано во основната именка, на пример:

городице (город), *дворице* (двор), *пепелице* (пепел), *пожарице* (пожар); *игрице* (играт), *ловице* (ловит), *пастбице* (пастись), *кладбице* (класть) итн. Ваквите именки се редовно од среден род, така што откај родот воопшто не се разликуваат од соодветните македонски форми.

в) Именки на *-ице* образувани од именска основа кои имаат е к с п р е с и в н о значење. Именките од овој вид во рускиот јазик се од машки или среден род, што зависи од родот на именката од која се образувани, на пример⁷⁾:

М а ш к и р о д: *дружице* : *друк* (сп. Пушкин: „... старинный мой *дружице*“), „*арбузице* (арбуз), *басице* (бас), *бычице* (бык), ... *волчице* (волк), *голосице* (голос), *ножице* (нож)“ итн.

С р е д е н р о д: „*веслице* (весло), *винице* (вино)“ и др.⁸⁾

Покрај разгледаните примери, во однос на родот треба секако да се одбележат и разгледаат и оние именки кои во рускиот јазик обично ја запазиле старата (прасловенска) наставка, додека во македонскиот и повеќето од останатите словенски јазици придобиле понова односно подруга наставка. Нивното вклучување тука се наложува и поради тоа што, општо земено, не се помалку распространети од веќе разгледаните именки. Од друга страна, разликите во обележувањето на родот при нив се честопати доста суштествени и карактеристични за рускиот или македонскиот јазик. Од овие причини тие се изделуваат тука како посебна група, која од своја страна се распаднава на две подгрупи: α) именки при кои подругата наставка во македонскиот јазик не го менува родот, т. е. тој останува неизменет, и β) именки при кои подругата наставка во македонскиот јазик доведува до промена на граматичкиот род, т. е. именки при кои родот во рускиот и македонскиот јазик е различен поради карактерот на наставката, на пример:

⁷⁾ Грамматика русского языка, Академия наук, Москва — 1960, стр. 271.

⁸⁾ За образување на именки од женски род со вакво значење служи наставката *-ица*, на пример: „*бабица* (баба), *бородица* (борода), *грязица* (грязь), *ручица* (рука)“, таму стр. 271.

α) Именки со подруга наставка во македонскиот јазик, но со ист род:

а) *-ка* : *-ша*. На именките со наставката *-ка*, образувани од именска основа, кои означуваат жена на лице со дадена професија или женско лице со професија, дејност или признак што произлегува од основата, во рускиот јазик им одговараат соодветни именки со наставката *-ша*, на пример:

ајтшекарка 'жена на аптекар' : *аптекарша, директорша, командирша, министерша, пасторша* и др.; или: *„аптекарша, кассириша, лекарша, лекторша, литераторша, маникјорша, музыкантша, регистраторша, редакторша, репортерша, секретарша, милиардерша, милионерша; кваркерша, непманиа, паникерша“* итн.⁹⁾

б) *ель, -и* (смрека) — *ела, мысль, -и — мисла, постель, -и — йос-йшла, примесь, -и — йримеса, смесь, -и — смеса, бровь, -и — схрв. об-рва, степь, -и — сйейа, пядь, -и — йеда, сушь, -и — суша*; или: *ветвь, -и — вејка, печь, -и — йечка, ось, -и — ооска*; или: *глубь, -и, покрај глубина — глаубочина, даль, -и — далечина; треть, -и — йрејтинка*; или: *гусь, -я — гусак; гусыня — гуска*, итн.

Приведените и слични примери даваат да се заклучи дека именките што свршуваат на *-ь*, кои се во рускиот јазик доста распространети, во македонскиот јазик се чувствуваат како наполно нежива категорија, поради што место *-ь* во последниов широка употреба добиле адекватните на неа во поглед на обележувањето родот живи наставки *-а, -ка* и сл.

β) Именки со подруга наставка односно завршок и обично со различен род во рускиот и македонскиот јазик.

Зависно од родот што го имаат во македонскиот јазик, именките од овој вид можат да се разделат на следниве групи:

а) Примери кои во рускиот јазик се од машки, а во македонскиот од женски род:

глист (покрај *глиста*) — *глицја; замысел — замисла, смысл — смисла, пар — йара или йареа, пепел, -а — йейел(ја); тополь, -я — йойола; муравей — мрва; обман — обмана (лий.)* и др.

б) Примери кои во рускиот јазик се од женски, а во македонскиот од машки род:

рама — рам, колбаса — колбас; или: *моль, -и — молец, жизнь, -и — живој (ој), покрај разг. живој(ја); дань, -и — данок (ој), гортань, -и — грклан(ој).*

в) Примери кои во рускиот јазик се од среден, а во македонскиот од машки или женски род:

облако — облак, сверло — сврдел; или: *войско — војска* и сл.

Обратен случај на првите примери претставува именката *мул* (м. р.) — *муле* (ср. р.). Од друга страна, доста изолирани примери се именките од видот *свекла* (ж. р.) — *цвекло* (ср. р.) и сл.

Посебно одбележување во поглед на родот секако бараат и именките кои во рускиот јазик свршуваат со наставката *-ние*. И покрај тоа

⁹⁾ Орфографический словарь русского языка, Москва 1956; Грамматика русского языка АН, стр. 233.

што приличен број примери од овој вид се затврдени и во македонскиот литературен јазик, така што во случајов постои полно совпаѓување во родот, наставката *-ние* односно *-ие* во последниов е главно слабопродуктивна. Од оваа причина таа обично се заменува со друга жива наставка и сл., што доведува до разлики во родот при ваквите именки, на пример:

отражение — ограз, украшение — украс, условие — услов; употреба — употреба, самоуправление — самоуправа, воображение — вообраба, насилне — насилба, положение — положба итн.

Во поглед на обележувањето на родот и разликите што произлегуваат од него, задржување заслужуваат исто така именките кои означуваат млади суштества. Како што знаеме, ваквите именки во македонскиот (и главно во останатите словенски јазици), се образуваат со наставката *-е* (*-eŕ*), а во рускиот јазик со наставката *-ёнок*, која во множина отстаѓа, бидејќи се пази старата промена. Различните наставки во случајов условиле именките од овој вид во рускиот јазик да бидат од машки род, а во македонскиот и останатите јазици од среден род, на пример:

врайче — воробѣнок, гувче — гусѣнок, волче — волчонок, мече — медвежонок, йрасе — поросѣнок, шеле — телѣнок, шайшарче — татарчонок, шурче — турчонок (сп. *галчонок, котенок, мышонок, страусенок, цыпленок, утенок* итн.).

Од сето изнесено за именките кои имаат главно општословенско потекло, односно се среќаваат во повеќето словенски јазици, лесно се забележува дека разликите во родот меѓу современиот руски и македонски јазик својствени им се предимно на оние именки кои во рускиот јазик свршуваат на мека согласка, со што тука стојат поблиску до старословенскиот односно прасловенскиот јазик. Во современиот македонски јазик ваквите именки се карактеризираат со тврда согласка и наедно со тоа со преминување на женскиот род во машки (*насыть, -и — насытой*) или пак со задржување на женскиот род, но со здобивање на друга, од гледна точка на современиот јазик жива наставка за овој род *-а, -ка* и сл. (*ель — ела; ось — оск*). При именките кои првобитно свршувале на *ръ*, а сега во рускиот јазик на тврда согласка, главно не дошло до отклонување од првобитниот (машки) род, кој и во едниот и во другиот јазик обично останува непроменет. Ова секако се објаснува со тоа што именките на тврда согласка во рускиот јазик, како впрочем и во останатите словенски јазици, можат да бидат само од машки род (со исклучок на примерите од видот *вошь, рожь* при кои *ш, ж* отпосле отврднале). Именките со основа на мека согласка, меѓутоа, во рускиот јазик можат да бидат како од машки така и од женски род, што при нив доведува до колебање во обележувањето на граматичкиот род. Во современиот македонски јазик при дел од ваквите именки обично дошло до промена на женскиот род во машки, кое во спомнатите македонски говори оди многу подалеку односно доведува до полна маскулинизација.

Б) Родот на именките познати под името
„европеизми“

Како што одбележивме, примерите од оваа група имаат главно општоевропски карактер, по кое и го добиле името „европеизми“. За разлика од првата група именки, кои се однесуваат кон основниот речнички фонд, примерите од овој вид (најчесто имаат латинско или грчко потекло) обично означуваат предмети и поими од науката, уметноста и општата култура, т. е. се однесуваат кон духовниот живот, стручните терминологи и сл. Поради своето подоцнежнo појавување на историската сцена, називите за ваквите предмети и поими во словенските јазици обично се преземани не директно од класичните јазици туку, повеќе или помалку, со посредството на западноевропските јазици, притоа зависно од нивната културна ориентација предимно од францускиот или германскиот јазик и значително поретко од англискиот, холандскиот и италијанскиот јазик (од кои се застапени главно извесни стручни терминологи: морска, музичка, спортска и др.). Западноевропските јазици, значи, во случајов биле главен извор за преземање на ваквите именки и истовремено филтер низ кој тие минувале во словенските јазици. Директното преземање на именките од овој вид од класичните јазици, општо земено, има доста ограничен карактер и најмногу се однесува до западнословенските јазици и рускиот јазик поради нивните потесни културни и политички врски со латинскиот односно старогрчкиот јазик.

Разликите во родот или во неговото обележување, како што истакнавме, во современите словенски јазици при именките од овој вид се доста значителни. Тие разлики меѓу рускиот и македонскиот јазик во прв ред се должат имено на различните јазични филтри низ кои „европеизмите“ минувале во нив. Друг не помалку важен и решавачки фактор за разликите од овој вид меѓу нив бил несомнено н а ч и н о т на кој „европеизмите“ биле преземани. Така, проф. А. В. Исаченко со право заклучува (стр. 75—76) дека едни словенски јазици при преземањето на ваквите именки се ориентирале на нивниот род во дадениот западноевропски јазик, а другите на гласежот што го имаат во тој јазик.

Во резултат на различните јазични филтри и нееднаквото ориентирање при преземањето на „европеизмите“ дошло до појавување на значителни разлики во однос на родот и неговото обележување пред сè меѓу трите групи словенски јазици, а нешто послабо и внатре во овие групи. На пример, именката *parade* во словенските јазици е преземена преку францускиот јазик (*parade f*) или преку германскиот (*Parade f*). Во српскохрватскиот, чешкиот и др. јазици оваа именка е преземена во форма *parada* (ж. р.), а во рускиот таа гласи *parad* (м. р.). Тоа значи дека во првите јазици оваа именка го запазила родот кој го има во францускиот или германскиот јазик, но затоа добила адекватна за тој род наставка *-a*. Во рускиот јазик, меѓутоа, решавачки бил нејзиниот изговор во францускиот јазик (парад), при што таквиот облик — со тврд консонант во завршокот на зборот — предизвикал менување на граматичкиот род, кој од женски минал во машки.

Разгледувајќи го родот на „европеизмите“ во рускиот јазик, од една страна, и словачкиот и чешкиот, од друга, проф. А. В. Исаченко прави заклучок дека именките од типот „*adresa, metoda, avantgarde*“ се преземени од германскиот јазик, каде гласат „*die Adresse, die Methode, die Avantgarde*“ и забележува: „Словацкиот и чешкиот јазик сохранили род оригинала и соодветствено изменили внешнее оформление заимствуемых слов, заменив непривычное окончание *-e* славянским окончанием *-a*“ (таму, стр. 77). Со оглед на многувековното соседство и честите контакти на чешкиот и словачкиот јазик со германскиот елемент, како и долгата политичка доминација врз нив од страна на последниов (сè до 1918 година) и сл., заклучокот на проф. А. В. Исаченко изгледа доста аргументиран и останува главно без замерка. За одбележување *-e*, меѓутоа, дека истиот тип именки, т. е. со родовата наставка *-a* (адреса) својствен им е и на словенечкиот и српскохрватскиот јазик, што секако би требало да се објасни со можно германско политичко и културно влијание и врз овие јазици. Ваквото влијание врз хрватскиот и особено српскиот јазик, општо земено, било нешто послабо отколку при чешкиот и словачкиот јазик, но и како такво, сепак, можело да има извесен удел во затврдувањето на ваквиот тип именки во српскохрватскиот јазик.

Постои, меѓутоа, доста голема веројатност дека во затврдувањето на истиот тип именки (со родовата наставка *-a*) во српскохрватскиот јазик извесна улога, можеби и решавачка, изиграл чешкиот јазик. Познато е имено дека овој јазик воопшто извршил извесни лексиколошки, ортографски и други влијанија врз јужнословенските јазици од Австроунгарската монархија, што, се разбира, можело и тука да стане (српскиот јазик во случајов главно преку хрватскиот јазик, кој во својата историја имал доста тесни врски со чешкиот јазик). Оваа доста веројатна хипотеза во поглед на затврдувањето на родот кај „европеизмите“, мислам, би престанала да биде хипотеза ако се поткрепи со конкретни примери од минатото. Но такви, за жалост, останува допрва да се изнајдат и приведат. Сепак, ако се прими како можно ваквото влијание на чешкиот јазик врз српскохрватскиот, тоа не би требало да се сфати како слепо копирање и сл., туку само како извесен потстрек и еден вид образец во примањето и затврдувањето на „европеизмите“ од овој вид, кој бил впрочем наполно во духот на словенските јазици. Последново се потврдува и од фактот што „европеизмите“ со родовата наставка *-a* се подоследно спроведени во спомнатите јужнословенски јазици отколку во чешкиот јазик, кој во случајов со истата функција ја познава и родовата наставка *-e*, на пример: *baze f* — база, *krize f* — криза, *skopse f* — скејса, *teze* — теза *f*, *faze f*, — фаза и др., но; *elipsa, oaza*.

Покрај влијанието на родот од оригиналот (односно чешкиот образец за српскохрватскиот јазик) извесни фактори во затврдувањето на родовата наставка *-a* при „европеизмите“ од овој вид, мислам, можеле да бидат и други елементи, како што се, на пример, еднослојниот или неособичниот облик на некои „европеизми“, различните асоцијации кои се појавуваат при нивното преземање и сл. Некои од овие фактори можеле да бидат решавачки во обележувањето на родот при дадени „европеизми“, но во извесни случаи можеле да делуваат и сите заедно.

Ориентирањето при преземањето на „европеизмите“ кон нивниот надворешен изглед односно изговор, поради кое уследувало потиснување на родот од оригиналот во рускиот јазик и неговото често запазување во словачкиот, чешкиот, српскохрватскиот, македонскиот и др. словенски јазици, се разбира, треба да се сфати само како тенденција, а не како јазичен закон кај нив. Тоа се гледа од фактот што како во рускиот така и во останатите јазици се забележуваат извесни отклонувања од двете посочени тенденции. Така, на пример, францускиот збор *la mode*, germ. *die Mode* е преземен како *moga* не само во јазиците кои се ориентираат кон родот на оригиналот, но и во оние кои се ориентираат кон изговорот, т. е. во сите словенски јазици гласи *moga*. Од друга страна, „европеизми“ од видот *la maçonnaise* се преземени како *мајонез* не само во рускиот јазик (мајонез), кој се ориентира кон изговорот на именките од изворниот јазик, туку и во останатите словенски јазици. Ваквите отклонувања од двете посочени тенденции, сепак, претставуваат поретки случаи. Сосема подруго е прашањето, меѓутоа, во која мера ориентирањето кон родот од оригиналот е изразено во одделните словенски јазици, при кои станало карактеристично и сл. Оваа тенденција во обележувањето на родот најмногу е секако изразена во западнословенските јазици, кои имаат не само „*adresa, metoda, avantgarda*“ туку и *gymnazium, muzeum, stipendium* итн., каде е запазен и обликот и родот на оригиналот (т. е. средниот род од латинскиот јазик).

Македонскиот литературен јазик во поглед на родот и неговото обележување кај „европеизмите“ најчесто оди заедно со современиот српскохрватски јазик, преку кој впрочем најголем број од ваквите именки се затврдени кај нас. Од оваа причина, разликите од овој вид меѓу рускиот и македонскиот јазик во голема мера би требало да се сфатат, всушност, како разлики меѓу рускиот и српскохрватскиот јазик. Некако полно совпаѓување меѓу македонскиот и српскохрватскиот јазик во случајов сепак нема, бидејќи постојат и извесни разлики меѓу нив. Тоа во прв ред се однесува до „европеизмите“ што свршуваат на *-o, -e, -и, -у*, на пример: схрв. „*шај либрејџо/ша либрејџа, шај шорзо/ша шорза, шај шорџеџо/ша шорџеџа*“ и сл. или: „*шај жири . . . шај шакси . . . шај инџерџу*.“; или: *инџермеџо, биро, решо; ашаџе, бифе, резиме, финале* итн., кои во овој литературен јазик во еднаина се од машки, а во множина од среден род. На овие примери во македонскиот јазик им одговараат формите од среден род: *шоа либрејџо — шџе либрејџа, шоа шорзо — шџе шорза*. итн., но *сиџе — сиџеи* (Мак. прав.). Извесно колебање во еднаина се забележува и во примери од видот „*жириџи — жироџо, инџерџоџи — инџерџуџо*“¹¹⁾, при кои сепак превладува средниот род; или: *ова инџермеџо, биро, решо, бифе финале* итн. Разлики во обележувањето на родот, освен тоа, постојат и во извесни други примери од видот схрв. *меѓаља* : мак. *меѓал(оџи)* и сл.

¹⁰⁾ Милка Ивиќ, Обележување именичког рода у српскохрватском књижевном језику, Наш језик, књ. X, св. 7—10, стр. 204—206.

¹¹⁾ Б. Конески, Граматика на македонскиот литературен јазик, II дел, стр. 11.

Што се однесува до бугарскиот литературен јазик, тој во поглед на обележувањето на родот се совпаднава или сосем малку се разликува од македонскиот јазик предимно кај спомнатите „европеизми“ на -о, -е, -и, -у. Но затоа доста се разликува од македонскиот и српскохрватскиот јазик во голем број примери од останатите „европеизми“. Иследува- чите на заемките од овој вид истакнуваат дека тој во случајов се ориентирал кон изговорот на ваквите именки во изворниот јазик.

„... le genre et la flexion de ces mots en bulgare sont déterminés non point par le genre et la flexion qu' ils connaissent dans leur langue d'origine, mais bien par les lois générales qui régissent le genre et la flexion des mots proprement bulgares“, на пример: „консорциум, схема“¹²⁾ и др.

За одбележување е дека истава тенденција во поглед на родот на „европеизмите“ му својствена е и на рускиот литературен јазик, а во извесна мерка и на македонскиот и српскохрватскиот јазик (сп.: консорциум, shema и сл.). Останува факт, меѓутоа, дека бугарскиот литературен јазик тука, од една страна, во приличен број примери од овој вид се разликува од останатите јужнословенски јазици, а од друга страна, стои доста блиску до рускиот литературен јазик. Ваквата блискост на современиот бугарски јазик со рускиот во случајов може да се објасни во извесна мерка со тоа што дел од ваквите „европеизми“ можел да биде преземен не непосредствено од западноевропските јазици туку направо од рускиот јазик, кое секако наоѓа поткрепа во тесните културни и литературни врски на овој јазик со рускиот јазик и руската литература. Бугарскиот јазик тука стои на средина меѓу рускиот и другите јужнословенски јазици, т. е. со извесни примери оди заедно со првиот, а со други примери со последниве. На пример:

гардерџ, диплом, плакат, авангард, милиард, парад, етан, арбитраж, километраж; адрес, романс, анализ, тезис; или: бюст, меню итн., покрај супа, лимонада, салата, криза и др.

Споредбите во поглед на обележувањето родот на „европеизмите“, што можат да се прават меѓу современите словенски јазици, даваат да се заклучи дека рускиот јазик во случајов најмногу и најдоследно се ориентирал кон изговорот на ваквите именки. Така, зависно од тоа како свршува изговорот на „европеизмите“, последниве се вклучуваат кон домашните именки со соодветна наставка односно завршок. До колку даден „европеизам“ во изворниот јазик се изговара со консонант на крајот, тој обично се вклучува кон именките од машки род и го зема нивниот граматички род. Ако „европеизмот“ свршува на -а, тој редовно минува кон именките од женски род, а ако свршува на -о, -е и др., влегува во именките од среден род.

Речиси само по себе тука се наметнува прашањето зошто рускиот јазик во поглед на обележувањето родот во извесна смисла се издвоил од останатите словенски јазици. Тоа се објаснува главно со историскиот развиток на овој јазик, односно со приликите во кои „европеизмите“ навлегувале и се затврдувале во него. Познато е имено дека влијанието

¹²⁾ Léon Beaulieu, Traitement des mots étrangers en bulgare moderne, Sbornikъ въ честь на проф. Л. Милетиц, 1933, стр. 88.

на француската култура, а заедно со неа и на францускиот јазик, во крајот на 18 и во текот на 19 век биле осетно големи врз Русија и рускиот јазик. Ова, се разбира, најмногу се однесува до тогашното више општество чишто претставители обично добро го владееле францускиот јазик, а некои од нив дури подобро од мајчиниот јазик. Траги од некогашното силно француско влијание се пазат, меѓу другото, и во изговорот на извесни именки во современиот руски јазик, на пример:

ранџе (фр. *rentier m*), *сантиметр* (фр. *sentimetre m*), *талант* (фр. *talent m*) и др., — каде со *ан* е предаден карактеристичниот француски назален изговор *еп*, додека истите во мак. и схрв. јазик гласат: *рентиер*, *џаленџ* (но *санџиметџар*) и сл., кај кои е доста веројатно посредството на германскиот јазик (сп. *Rentier m*, *Talent n*); или: *амнистия* (фр. *amnistie f*), *химия* (фр. *chimie f*) и др., спрема схрв. и мак. *амнесџија* (г. *Amnestie f*), *хемија* (г. *Chemie f*); или: *буржуазия* (фр. *bourgeoisie f*), *репертуар*, *тротуар* и др., но схрв. и мак. *буржоџија*, *рејерџоар*, *џројџоар*; или: *булетен* (фр. *bulletin m*), *портџе* (фр. *portier m*), *костюм* (фр. *costume m*), *мену* (фр. *menu m*), итн.

Ограничен број „европеизми“, сепак, проникнале и се затврдиле во современиот руски јазик преку другите западноевропски јазици, (англискиот, германскиот, холандскиот, италијанскиот јазик), на пример: *рекордсмен*, *спортсмен*, *чемпион* (англ. *recordsmen, sportsmen, champion*); *рајон*, *рекрут*, *танк* (г. *Rayon m. Rekrut m., Tank m*) и др. Во поглед на родот, меѓутоа, ваквите „европеизми“ обично со ништо не се разликуваат од оние што се преземени од францускиот јазик, при кои родот се определува спрема нивниот изговор во овој јазик, така што сообразно со завршокот се вклучуваат кон домашните именки. Извесни „европеизми“, освен тоа, во рускиот јазик се затврдиле и со посредството на полскиот литературен јазик. Кон нив се однесуваат, на пример, именки од видот *гата*, *манера* (п. *maniera*, изг. *man'era*), *цитата* (п. *cytata*), *пара* (фр. *paire f*) — *џар*; или *климат* (п. *klimat*) и др.

Покрај спомнатите западноевропски јазици и полскиот јазик, извесно влијание на рускиот јазик кај именките од овој вид укажал и старогрчкиот јазик, чиешто културно влијание врз овој јазик почнало уште со примањето на христијанството. Сепак, именките за кои станува збор можеле да навлезат и се затврдат во рускиот јазик подоцна, главно со поширокото и подлабокото изучување на старогрчкиот јазик, кое во Русија било доста интензивно сè до Октомвриската револуција. Тесните културни врски на рускиот јазик со старогрчкиот нашле одраз во повеќе области на јазикот, на пример, во лексиката и акцентологијата, во фонетиката (гласот *ф* за гр. *θ* и сл.) и други делови од грамастиката. Затоа не е ништо чудно и необично дека извесен број „европеизми“ во рускиот јазик се преземени не од спомнатите западноевропски јазици туку директно од старогрчкиот јазик.

Треба да се одбележи, меѓутоа, дека и кај именките преземени од овој јазик делувала истата тенденција како кај оние од западно-европските јазици, — ориентирање не кон родот на преземената именка, а кон нејзиниот изговор. Така, до колку ваквите именки свршуваат на *-а*, независно од тоа дека во грчкиот јазик се од среден род, тие автоматски се вклучувале кон домашните именки на *-а* и со тоа го добивале нивниот род (сп. τὸ σύστημα ср. р. — *система* ж. р.), а до колку свршувале на консонант (во случајов само тврд), неминовно пристапувале кон именките од машки род (сп. ἡ κρίσις ж. р. — *кризис* м. р.). Српскохрватскиот и останатите словенски јазици ваквите именки обично ги преземале преку западноевропските јазици, што во случајов условило разлики во граматичкиот род, на пример: р. *система*, *кризис*, но схрв., мак. и др. *систем*, *криза* (фр. *système* m, г. *System* n, фр. *crise* f).

Во извесен број примери, освен тоа, разликите во родот или во неговото обележување меѓу рускиот јазик, од една страна, и српскохрватскиот, словенечкиот и македонскиот јазик, од друга, се должат на тоа што во првиот се преземени од еден западноевропски јазик, а во последните од друг, на пример: р. *дата*, преку п. *data* (фр. *date* f), но схрв. *гајум* (г. *Datum* n, лат. *datum* n), р. *цирк* (фр. *cirque* m), но, схрв., мак. *цирк* (г. *Zirkus* m, лат. *circus* m), р. *комунист*, *турист*, мак. *комунист*, *турист*, схрв. *комунист*(а), *турист*(а), ч., слов., п. *kommunist*, *turista* итн.; р. *рунд* (англ. *round*) — *рунда*.

Така, различното ориентирање кон родот на „европеизмите“ и различните јазични филтри низ кои минувале имале за последица значителни разидувања меѓу словенските јазици во поглед на родот или неговото обележување. Сепак, во случајов не треба да се одмине фактот дека и покрај ваквите значителни разидувања низа „европеизми“ во нив, а посебно во рускиот и нашиот јазик, истапуваат со иста форма и, следствено, со ист род (сп. на пр.: *мода*, *йомага*; *мейшиџези*, *лакџоза*; *архивџејшур*, *цензура*; *аквариум*, *консорциум**); *мајонез* итн.; или се одликуваат само со извесни фонетски или правописни особености (сп. на пр.: *хијоџеза* — р. *гипотеза*, *барикада* — р. *баррикада*, *валс* — р. *вальс* и сл.). Нашето внимание, се разбира, тука е свртено кон оние „европеизми“ кај кои македонскиот јазик се разликува од рускиот во однос на родот и неговото обележување односно со нееднаквата наставка (завршок).

Лесно се забележува притоа дека главната причина за разликите во родот при „европеизмите“ меѓу словенските јазици обично лежи во различната родова наставка (завршок), поради што при даден „европеизам“ достаточено е да се знае неговиот завршок во рускиот или друг словенски јазик, па спрема тоа веднаш да му се определи и родот. Ако, на пример, таквата именка во рускиот јазик свршува на тврд консонант (тип *этап*), таа може да биде само од машки род. Колебање во определувањето на граматичкиот род (машки и женски) карактеристично е главно кај „европеизмите“ кои во македонскиот јазик свршуваат на *-ла* (*контрола*, *паралела*), а во рускиот јазик на *-ль* (*контроль*, *-я*, м. р.,

*) Именките на *-ум* (<лат. *-um*) во западнословенските јазици се од среден род.

но *параллель*, -и, ж. р.). Од оваа причина разликите во родот кај „европеизмите“ или неговото обележување во македонскиот и рускиот јазик тука се даваат пред сè преку завршокот на дадениот „европеизам“ во овие јазици. Земајќи го предвид овој карактеристичен белег во определувањето на граматичкиот род на „европеизмите“, можат да се изделат следниве три главни групи:

а) Европеизми кои во македонскиот јазик ја имаат наставката -а и, следствено, се од женски род, а во рускиот јазик свршуваат на консонант и се од машки род (со одземка на именките што свршуваат на -љ, кои се од машки или женски род). Примери:

-б-, -й-: *гардџероба* — *гардџероб*, *ејџаја* — *етап*, *суйа* — *суп*;

-в-, -ф-: *акџива* (книг.) — *актив*, *архива* и *архив* (со издиференцирано значење) — *архив*, *коопџрајива* — *кооператив*, *локомоџива* — *локомотив*, *џасива* (книг.) — *пасив*, *резерва* — *резерв*; или: *џирафа* — *џираф* и *џирафа*, *џариџа* — *тариф*;

-г-, -џ-: *лимуџа* — *лимонад*, *маскараџа* — *маскарад*, *џараџа* — *парад*, *раџинаџа* — *раџинад*, *фасаџа* — *фасад*, *чоколаџа* — *шоколад* и др. (но со истата родова наставка и, следствено, со ист род: *барџикаџа*, *декаџа*, *кавалџаџа*, *канонаџа*, *колонаџа*, *олимпиџаџа*, *серенаџа* итн.); или: *авангарџа* — *авангард*, *арџергарџа* — *арџергард*, *милиџаџа* — *милијард*; или: *ејџизоџа* — *еџизод*, *елеџтџроџа* — *елеџтрог*, *каџноџа* — *катод*; или: *сонџа* — *зонг*; *дивиденџа* — *дивиденд*; *рунџа* — *раунд*, *ејџинџа* — *еџюд* и др.; или:

џлакаџа — *плакат*, *салаџа* — *салат*; *ејџикџеџа* — *еџикет*, *макеџа* — *макет*, *џаџиџеџа* — *паџтет*, *силуџеџа* — *силуџет*, *џоалеџа* — *туалет*; но со иста наставка: *диџета*, *раџета* и др.; *анеџдоџа* — *анеџдот*, *банкноџа* — *банкнот*; *марџруџа* — *марџрут*; или: *вариџанџа* — *варијант*, *комџоненџа* — *компонент*; *визиџа* — *визит*, *џуџа* бот. — *џут*, *сорџа* — *сорт*, *џорџа* — *торт*; *бисџа* — *бюст* (фр. buste m), *наџџа* — *неџфт*, *форинџа* — *форинт*; или: *арома* и *аромат* (г. Aroma n, фр. arôme m) — *аромат*, т. е. во случајов имаме различни јазични филтри.

-ж-: *арџиџраџа* — *арџитраж*, *аџиоџаџа* — *аџиоџаж*, *вољџаџа* — *вољџаж*, *гараџа* — *гараж*, *дренаџа* — *дренаж*, *инџируџкаџа* — *инџструктаж*, *кабоџаџа* — *кабоџаж*, *камуфлаџа* — *камуфлаж*, *карџиоџаџа* — *картоџаж*, *киломеџтраџа* — *километраж*, *лиџџраџа* — *литраж*, *масаџа* — *масаџаж*, *монџџаџа* — *монџаж*, *џаџиџроџаџа* — *патронаж*, *џилоџаџа* — *пилотаџаж*, *реџорџџаџа* — *реџортаж*, *сабоџџаџа* — *сабоџтаж*, *џоџаџа* — *тонџаж*, *џриџкоџџаџа* — *џриџкотаж*, *џанџџаџа* — *џаџитаж*, *џиџиоџаџа* — *џиџиоџаж* и др.

Именките од овој вид, значи, во македонскиот јазик свршуваат на -аџа а во рускиот јазик редовно гласат на -аџ, т. е. како во францускиот јазик од кој се и преземени. Кон именките од овој вид може да се приклучи и *џлаџа* — *пляж*, која во рускиот јазик е исто така од машки род (фр. plage f, итал. spiaggia f).

-з-: *екџџаза* — *екџтаз*, *меџасџџаза* — *меџастаз*, *џеџифраџа* — *џеџифраз* и *џеџифраџа*; *анамнеџа* — *анамнез*, *диџџеџаза* — *диџтез*, *диџуреџа* — *диџурез*, *онџџогенеџа* — *онџогенез* и *онџогенеџис*, *џаранџџеџа* — *џарантез*,

синтеза — *синтез*; но: *хийотеза* — *гипотеза*, *мейташеза* — *метатеа* и др.; *газа* (текстил) — *газ*; или:

анализа — *анализ*, *самоанализ*, *девиза* — *девиз*, *електролиза* — *электролиз*, *катализа* — *катализ*, *хидролиза* — *гидролиз*, *хийофиза* — *гипофиз*;

анабиоза — *анабиоз*, *аптошеоза* — *аптофеоз*, *хидронефроза* — *гидронефроз*, *дерматоза* — *дерматоз*, *дијагноза* — *диагноз*, *мейтаморфоза* — *метаморфоз* и *метаморфоза*, *наркоза* — *наркоз*, *нервоза* — *нервоз*, *нервност*, *психонервоз*, *нефронтоза* — *нефронтоз*, *прогноза* — *прогноз*; *психогенеза* — *психогенез*, *психоза* — *психоз*, *симбиоза* — *симбиоз*, *склероза* — *склероз*, *туберкулоза* — *туберкулёз*, *хийноза* — *гипноз* и др.

Кон примерите со карактеристичниот елемент *з* се однесува и именката *кофузија*, која во рускиот јазик е исто така од машки род и гласи *конфуз*.

-с-: *адреса* — *адрес*, *алијанса* — *альянс*, *анонса* — *анонс*, *елијса* — *элипс* и *эллипис*, *класа* и *клас* (=разред во школите) — *класс*, *нијанса* — *нюанс* (покрај *оттенок*), *преса* — *пресс* (механизам) и *пресса* (печат, штампа), *резонанција* — *резонанс*, *романса* — *романс*, *сеанса* — *сеанс*.

За разлика од именките со карактеристичниот елемент *-ж-*, кои во македонскиот јазик свршуваат обично на *-ажа* (со одземка на доста ретки примери од видот *бандаж*, *пасаж*, *шираж*, *фураж* и сл.), а во рускиот јазик доследно на *-аж*, извесен број примери со елементот *-з-* и во рускиот јазик остануваат со наставката *-а*, т. е. свршуваат на *-аза*, така што нема никаква разлика во однос на родот меѓу овие јазици. Такви се, на пример, именките: *гипотеза*, *лактоза*, *мимоза*, *мегуза* и др.

Посебно одбележување и задржување на именките со елементот *-з-* и *-с-* бараат извесен број примери кои во рускиот јазик свршуваат на *-зис*, *-сис*, а во македонскиот и останатите словенски јазици на *-за*, *-са* односно на *-зе-*, *-се-* (во чешкиот и словачкиот јазик). Разликата во наставките и родот меѓу рускиот (и делумно бугарскиот јазик), од една страна, македонскиот и другите словенски јазици, од друга, во случајов произлегува од различните јазични филтри низ кои поминале ваквите „европеизми“. Во рускиот јазик тие се дојдени преку старогрчкиот јазик, а во македонскиот (српскохрватскиот) и др. словенски јазици се преземени обично од западноевропските јазици. И кај именките од овој вид рускиот јазик се ориентирал не на родот од оригиналот, а на изговорот. Бидејќи во грчкиот јазик ваквите именки свршуваат на согласка (која за руското уво е само тврда), родот на оригиналот тука не можел да остане ист, т. е. од женски минал во машки. Другите словенски јазици во случајов се ориентирале кон родот на овие именки во францускиот или германскиот јазик. Тука се однесуваат, на пример, следниве именки:

база (фр. *base f*, г. *Base f*) — *базис* (гр. *ἡ βᾶσις*) и *база*, *генеца* (фр. *genèse f*, г. *Genesis f*) — р. *генезис* (гр. *ἡ γένεσις* — сложенките, меѓутоа, обично гласат без *-ис* (*биогенез*) или напоредно се среќаваат форми со и без наставката *-ис* (*онтогенезис* и *онтогенез*), *елијса* (фр. *ellipse f*, г. *Ellipse f*) — *эллипис* и *элипс*, со нешто издиференцирано значење (гр. *ἔλλειψις*, лат. *ellipsis*),

криза (фр. *crise f*, г. *Krise f* и *Krisis f*) — *кризис* (гр. *ἡ κρίσις*), *оаза* (фр. *oasis f*, г. *Oase f*) — *оазис* (гр. *ἡ ὄασις*), *сейса* (фр. *antisepse f*, г. *Antisepsis f*) — *сепсис* (гр. *ἡ σῆψις*), *скейса* (фр. *sceptisisme m*, г. *Skepsis f*) — *скепсис* (гр. *ἡ σκεψίς*), *џакса* (фр. *taxe f*, г. *Taxe* — *таксис* и *такса* (сп. и *патаксис*), *џеза* (фр. *thèse f*, г. *These f*, *Thesis f*) — *тезис* (ἡ *θέσις*) *фаза* (фр. *phase f*, г. *Phase f*) — *фазис* и *фаза* (ἡ *φάσις*).

Од приведените примери се гледа дека кај некои од нив во рускиот јазик постојат двојни форми — со *-зис*, *-сис* и без наставката *-ис*, што зборува за извесно колебање во нивната употреба, при што кај некои од нив е извршена и еден вид диференцијација на значењето. Формите на *-за*, *-са*, кои тука се употребуваат напоредно со оние на *-зис*, *-сис* или со издиференцирано значење, најверојатно настанале под влијание на оние од западноевропските јазици, кои исто така можеле да извршат извесно влијание на рускиот јазик. Од друга страна, се забележува дека формата *-зис*, напоредно со *-зе*, својствена му е во некои примери и на германскиот јазик (сп. *Genesis f*, *Krisis f*, *Skepsis f*, *Thesis f* и др.). Со оглед на тоа дека влијанието на старогрчкиот јазик врз рускиот се манифестира во низа области од јазикот, во случајов тешко би можело да се допушти некое директно влијание во спомнатите примери на *-зис* од страна на германскиот јазик.

-к-: *аниџика* — *аџтик* (со малку поиздиференцирано значење), *арабеска* — *арабеск* и *арабеска*, *банка* — *банк*, *барака* — *барак*.

-л-: Именките со елементот *-л-* во основата, слично на разгледаните „европеизми“, во македонскиот јазик ја имаат карактеристичната наставка за женски род *-а*, а во рускиот јазик се обично застапени без оваа наставка, односно свршуваат на консонант, кој, меѓутоа, во едни примери е тврд, а во други мек. „Европеизмите“ што свршуваат на тврд консонант се, се разбира, само од машки род, а оние кои во номинатив еднина завршуваат на меко *л'* (графички *лъ*) можат да бидат како од машки така и од женски род. Од оваа причина примерите од овој вид можат да се поделат на три групи: а) именки кои во номинатив еднина свршуваат на тврдо *-л* и кои се, следствено, само од машки род (тип *купал*, *-а*); б) именки кои во номинатив еднина свршуваат на меко *-л* (*-лъ*), а во генитив еднина на *-а*, кои се исто така од машки род (тип *контроль*, *-я*), и в) именки кои во номинатив еднина свршуваат на меко *-л* (*-лъ*), а во генитив еднина ја имаат наставката *-и* и кои се, следствено, од женски род (тип — *вертикаль*, *-и*). Различниот род при извесен број именки, освен тоа, послужил како морфолошко средство за диференцијација на значењето, на пример: *вертикал*, *-а* (во астрономијата) и *вертикаль*, *-и* 'вертикала', *табель*, *-я* и *табель*, *-и* (за рангови и сл.). Изделените три групи се застапени, на пример, со следниве именки:

а) *кујола* — *купол*, *интернационала* — *интернационал*, *сала* — *зал* (фр. *salle f*), *џишјула* — *џитул*;

б) *контрoла* — *контрoл*, -я, *парoла* — *парoл*, -я, *пaиpрoлa* — *пaтpуль*, -я, *фyиpрoлa* — *фyтpлjar*, -а; *шaбeлa* — *тaбeл*, -я, *пoкpaј тaбeл*, -и; *шницлa* — *шницeл*, -я; *нулa* — *нуль*, -я и *нoл* -я и др.;

в) *вepтикaлa* — *вepтикaл*, -и (: *вepтикaл*, -а), *диjaгoнaлa* — *диjaгoнaл*, -и, *мaгистpалa* — *мaгистpал*, -и, *нoрмaлa* — *нoрмaл*, -и, *пeдaлa* — *пeдaл*, -и, *cпирaлa* — *спирaл*, -и, *хoризоншaлa* — *гoризонтaл*, -и, *цeншpрaлa* — *цeнтpал*, -и; *гaзeлa* (живoтнo) — *гaзeл*, -и, *кaрaмeлa* — *кaрaмeл*, -и, *пaрaлeлa* — *пaрaлeл*, -и, *шaбeлa* — *тaбeл*, -и „*тaбeл* o рaнгaх“, *фaнeлa* — *флaнeл* (co нeштo пoдpyгo знaчeњe), *шинeлa* — *шицeл*, -и, *шpaйцeлa* — *шpaпнeл*, -и; *вaнилa* — *вaнил*, -и, *пaшквилa* — *пaсквиль*, -и; *бaндepoлa* — *бaндepoл*, -и, *бyсoлa* — *бyсoл*, -и, *poлja* (зaст.) — *poл*, -и.

Одделно стои примерот *мeтpoпoлa* (фр. *metropole f*, г. *Metropole f* и *Metropolis f*) — *мeтpoпoлиja* (гр. ἡ μητρόπολις). Од друга страна, се среќаваат и примери од видот *шилулa* — *шилoлa* и сл. кои се обично ретки и претставуваат изолирана појава.

-м-: *дишлoмa* — *дишлoм*, *дoгмa* — *дoгмaт* и *дoгмa* (co нeштo издиференцирано значење); или: *peумa* — *peум*, *циклaмa* — *циклaмeн* (фр. *suclamen m*), *климa* (фр. *climat m*, г. *Klima n*, гр. τὸ κλίμα) — *климaт* (п. *klimat*).

-н-: *бaнaнa* — *бaнaн*, *гeopгинa* (бoт.) — *гeopгин*, *лимузинa* — *лимузин*, *сeзoнa* — *сeзoн*, *химнa* — *гимн*; *мeцeнa* — *мeцeнaт* и др.

-р-: *бapиepa* — *бapьep*, *мaнeвpa*, *пoкpaј мaнeвap* — *мaнeвр*, *шифpa* — *шифp*; *гapнишyрa* — *гapнитyр*, *кoншyрa* — *кoнтyр* и др., нo: *цифpa*, *aббpeвиaтyрa*, *скyльптyрa*, *тeмпepaтyрa*, *цeнзyрa*... co нaстaвкaтa -a.

β) „Европеизми“ кои во македонскиот јазик свршуваат на консонант (машки род), а во рускиот јазик на -а или мек консонант (женски род). И кај именките од овој вид, слично на разгледаните, рускиот јазик се ориентирал не кон родот од изворниот јазик, а кон нивниот изговор. Решавачка улога, освен тоа, во случајов, имал јазичниот филтер низ кој именките од овој вид минале и се затврдиле во рускиот јазик. За разлика од повеќето словенски јазици, кои ваквите именки ги презеле од западноевропските јазици или направо од латинскиот јазик, рускиот јазик повеќето од нив ги презел непосредно од старогрчкиот јазик. Тука спаѓаат, на пример, следниве именки:

амaлгaм (фр. *amalgame m*, г. *Amalgam n*) — *aмaльгaмa* (гр. τὸ μόλγμα), *aмблeм* (фр. *emblème m*, г. *Emblem n* — *эмблeмa* (гр. τὸ ἔμβλημα), *диjaгpaм* (фр. *diagramme m*, г. *Diagramme n*) — *диjaгpaммa*, *eишгpaм* (фр. *épigramme f*, г. *Epigramm n*) — *эпигpaммa*, — *cиeнoгpaм* (фр. *sténogramme m*, г. *Stenogramm n*) — *cтeнoгpaммa*, *шeлeгpaм* (a) (фр. *télégramme m*, г. *Telegramm n*) — *шeлeгpaммa*, *пpoблeм* (фр. *problème m*, г. *Problem n*) — *пpoблeмa* (τὸ πρόβλημα), *cиcтeм* (фр. *système m*, г. *System n*) — *cиcтeмa* (гр. τὸ σύστημα), *шoн*, *пoкpaј шoнa* (фр. *tonne f*, г. *Tonne*) — *тoннa* (п. *tonna f*), *хинин* — нар. *хинa* и лит. *хинин*; или: *бaцил* (фр. *bacille m*, г. *Bacillus m*) — *бaциллa*, *мoлeкyл* (фр. *molécule f*) — *мoлeкyлa* (лат. *molecula*), *кaмфop* (фр. *camphre m*, г. *Kampfer m*) — *кaмфopa* (лат. *camphora*, п. *kamfora*), *лyштep* (фр. *lustre m*) — *лyстpa*, *мaниp*, *мaниep* (г. *Manier f*, фр.

manière f) — *манера* (нит. maniera, п. maniera), *фар* (ф. phare m, гр. τὸ φῶς) — *фара, шпалир* (г. Spalier n) — *шпалера, цитата* (г. Zitat n, фр. citation f) — *цитата* (п. cytata f); или: *монойол* (фр. monopole m, г. Monopol n) — *монойолия* (гр. ἡ μονοπωλία), *трапез* (фр. trapeze m, г. Trapez n) — *трапезица* (гр. ἡ τράπεζα).

Извесен број „европеизми“ во македонскиот јазик свршуваат на консонант, а во рускиот јазик на мек консонант. Тука се однесуваат примерите со елементот *л, р* и *н* (тип *морал* — *мораль*). Мекоста на консонантот во рускиот јазик била пресудна во сврзувањето на овие примери со именките од женски род, на пример:

дуел(оѝ) — *дуель*, -и, *мебел(оѝ)* — *мебель*, -и, *медал(оѝ)* — *медаль*, -и, *модел(оѝ)* — *модель*, -и, *морал(оѝ)* — *мораль* -и; *азур(оѝ)* — *лазурь*, -и, *филигран(оѝ)* — *филигрань* -и, и др; но *инвентар* — *инвентарь*, -я (машки род).

Посебен случај во поглед на разликите во обележувањето на граматичкиот род кај „европеизмите“ меѓу рускиот и македонскиот литературен јазик претставуваат извесен број примери што свршуваат на консонант, при кои родот е ист (машки), а завршокот различен. Кај именките од овој вид, значи, треба да се има предвид не граматичкиот род, кој е ист во овие јазици, туку различниот завршок. Особеност кај нив претставува тоа што во рускиот или во македонскиот јазик се застапени без карактеристичната за класичните јазици наставка или истапуваат со извесно понародување (во рускиот јазик.) Тука се однесуваат именките кои во македонскиот (српскохрватскиот) јазик свршуваат на -ум, како и именките со наставките -ис (тип *рахѝѝис*) и -ус (тип *циркѝс*). Именките на -ум (< лат. -ит), од своја страна, тука можат да се изделат на следниве подгрупи:

а) Именки на -ум кои во рускиот и македонскиот јазик се совпаднаваат, на пример:

аквариум — *аквариум*, *вакум* — *вакуум*, *колоквиум* — *коллоквиум*, *консилиум* — *консилиум*, *линолеум* — *линолеум* и др., или: *музеј* (лат. museum) — *музей* и сл.

б) Именки на -ум кои во рускиот јазик се застапени со наставката -иѝ. Именките од овој вид, кои се карактеризираат со извесно русифицирање или словенизирање, во современиот руски јазик се обично најчести, на пример:

алуминиум — *алюминий*, *барѝум* — *барий*, *калиум* — *калий*, *калциум* — *кальциј*, *крематѝориум* — *крематориј*, *криѝтериум* — *критериј*, *магнезиум* — *магний*, *морфиум* — *морфий*, *оѝиум* — *опиј* и *опиум*, *радиум* — *радиј*, *санатѝориум* — *санаториј*, *хербариум* — *гербарий* (сп. и *сценариј* за мак. *сценарио*) итн.

Истава наставка -иѝ во рускиот јазик ја имаат, на пример, и следниве именки кои во македонскиот и српскохрватскиот јазик се среќаваат без наставка: *антѝмон* (лат. antimonium) — *антимоний*, *коменѝар* (лат. commentarius) — *коментарий*.

в) Именки кои место *-ум* во рускиот јазик ја имаат наставката *-и*, со што минале во женски род. Бројот на ваквите именки во рускиот јазик е, сепак, доста ограничен, на пример:

аудиџориум — *аудиторија*, *колегиум* — *колегия*, *консерваџориум* — *консерваторија*, *реликвиум* — *реликвија*, *стаџиум* — *стаџија*, *стаџиџи* — *стаџија* (со повеќе значења); или: *гаџиум* — *гата*.

Обратен случај во поглед на родот претставува именката *индивидуа* (женски род) — *индивидуум* или *индивид* (машки род).

Кај европеизмите на *-ис*, *-ус* и слични наставки, како што одбележивме, рускиот и македонскиот јазик откај родот се совпаднаваат. Разликата меѓу нив во случајов се состои во имањето или немањето на овие наставки, што произлегува главно од различните јазични филтри низ кои минале (главно низ францускиот или германскиот јазик). Кај извесни примери што означуваат болести и сл., сепак, и класичните јазици имаат извесно влијание. Тука спаѓаат, на пример, следниве именки:

-ис: *бронхийис* (г. Bronchitis f) — *бронхит* (фр. bronchite f), *гастриџиис* — *гастрит*, *џиабейис* (гр. διαβήτης) — *џиабет* (фр. diabète m), *менинџиис* — *менинџит* (фр. meningite f), *рахийис* (г. Rachitis f) — *рахит*; или *-ус*: *аборџиус* (лат. abortus) — *аборт* (г. Abort m), *џеџриџиус* — *џетрит*, *џифус* (гр. τυφος, лат. tyfus, г. Typhus m) — *тиф*, *џиклус* (лат. cyclus m, г. Zyklus m) — *џикл* (фр. cycle m), *џиркус* (г. Zirkus m) — *џирк* (фр. cirque m).

Извесни примери на *-ус*, сепак, наполно се совпаднаваат во рускиот и останатите словенски јазици: *казус* — *казус*, *раџиус* — *раџиус*, *ребус* — *ребус*, *стаџиус* — *статус* и др. Од друга страна, обратен случај во обележувањето на „европеизмите“ од овој вид претставуваат следниве примери:

џандан (фр. pendant m) — *панџанус* и *панџан*, *хиаџи* (фр. hiatus m) — *хиатус*; *архиџекџи* (фр. architecte m) — *архитектор* и др.

γ) „Европеизми“ кои во македонскиот јазик се од среден род, а во рускиот од машки или женски род.

Слично на „европеизмите“ од првите две групи (α и β), и кај именките од овој вид разликите во родот меѓу рускиот и македонскиот јазик произлегуваат од нивните различни наставки односно завршоци, што е, од своја страна, обусловено од различните јазици низ кои тие кои тие поминале. Не е потребно посебно истакнување притоа дека, покрај овие именки со различен род, во рускиот и македонскиот јазик се застапени и такви кои наполно се совпаднаваат или пак се разликуваат со извесни правописни особености (сп. на пр. р. *желе*, *клише*, *купе*; *депо*, *кино*, *метро*; или: *ателџе*, *атташе*, *коммџонике*; *бџоро*, *палџто*; *џори*, *менџо* и сл.). Од разбирливи причини ваквите „европеизми“ тука ги оставаме настрана и се задржуваме на оние кои имаат различен род во рускиот и македонскиот јазик. Во споредба со именките од типот *желе*, *депо*, *ателџе*, *бџоро* и сл., како и со оние од првите две групи (α и β) „европеизмите“ од овој вид воопшто се среќаваат во ограничен број.

Зависно од тоа дали во рускиот јазик се од машки или женски род, ваквите именки можат да се разделат на две групи:

а) Именки кои во македонскиот јазик се од среден, а во рускиот од машки род:

бифе (фр. buffet m) — *буфет* (г. Buffet n), *суже* (фр. sujet m, г. Sujet n) — *сюжет*, *геби* (фр. début m) — *дебют* (г. Debut n), *ноктурно* (ит. nocturno m) — *ноктурн* (фр. nocturne m), *сценарио* (фр. scenario m) — *сценариј*, *темпо* (ит. tempo m, г. Tempo n) — *темп* (фр. temps m), *торсо* (г. Torso m) — *торс* (фр. torse m), *финале* — *финал* (фр. finale f).

б) Именки кои во македонскиот јазик се од среден, а во рускиот од женски род:

виолончело (ит. violoncello) — *виолончел*, *-и*, *студио* (фр. studio m) — *студия*; *торпедо* (фр. torpede m) — *торпеда*.

Кај именките од овој вид, чијшто број е уште поограничен, разликата во родот произлегува поради извесно понародување (русификација) на ваквите именки. Именката *торпеда* место *торпедо* можела притоа да мине во женски род поради карактеристичната за рускиот јазик појава — акање. Од друга страна, противположна на последниве „европеизми“ е именката *турнеја*, женски род — *турне* (фр. tourné f), среден род, која исто така претставува изолирана појава.

Од сето изнесено, како за именките од словенско потекло така и за „европеизмите“, можеше да се види дека во нашата работа се поставени и решавани низа проблеми и прашања сврзани со родот на именките во рускиот и нашиот јазик. Особено внимание притоа им е посветено на именките „европеизми“, меѓу другото, не само поради тоа што тие кај нас досега не биле предмет на посебно разгледување, што е донекаде случај и со повеќето словенски јазици, туку и поради тоа што разликите кај нив меѓу рускиот и македонскиот јазик се далеку позначителни. Сепак, и кај едните и кај другите именки се задржавме пред сè на основните разлики во родот или неговото обележување во рускиот и македонскиот јазик. Врз достапната литература за овој проблем и врз основа на собраниот материјал извршени се извесни класификации по овој или оној надворешен белег како кај едните така кај другите именки и воопшто направен е обид за еден преглед, кој во случајов има пред сè практичен карактер. Од оваа причина кај самите класификации тука се тргнувало главно од ваквиот карактер на прегледот а не толку од нивниот историзам и сл., толку повеќе што во стручната литература обично не се даваат обрасци, а уште помалку солиден и исцрпен преглед на именките со различен род или подруго обележување во разгледуваните јазици. Поради сето ова јасно е дека претставените тука класификации, како впрочем и самиот преглед, имаат извесни празнини и недогледувања. Од друга страна, очигледно е дека особено именките „европеизми“ содржат низа проблеми кои бараат свое решение пред сè внатре во секој словенски јазик. Посебно изделување и решавање секако бара проблемот на првобитното затврдување на „европеизмите“ во српскохрватскиот и другите јужнословенски јазици, кое

ќе биде можно, меѓутоа, само со приспособирање на нова, дополнителна литература и воопшто нови податоци.

Мислам, не е потребно посебно одбележување дека родот и неговото обележување кај разгледаните именки имаат не само теоретски туку во голема мерка и практичен карактер, од што секако произлегува и неговата важност како граматичко прашање. Со други зборови, тоа значи дека солидното познавање на овој или оној словенски јазик неопходно е сврзано со добро ориентирање и во прашањата и проблематиката на родот на именките од тој јазик. Теоретскиот дел тука, како впрочем и кај други граматички категории, треба во прв ред да фрли светлина на практичниот дел.

Boris Markov

GENUSBEZEICHNUNG BEI DEN SUBSTANTIVA IM RUSSISCHEN UND MAKEDONISCHEN

ZUSAMMENFASSUNG

Das Genus der Substantiva in den slavischen Sprachen hat in den letzten Jahren ziemliche Aufmerksamkeit gefunden, aber die vergleichende Untersuchung ist noch immer im Anfangstadium. Die Ursache dafür liegt u. a. darin, daß die in Zusammenhang mit dem Genus der Substantiva liegenden Fragen für die slavischen Sprachen selbst noch nicht genügend bearbeitet sind. In dem vorliegenden Artikel wird aus diesem Problemenkomplex der grundlegende Unterschied in der Genusbezeichnung im heutigen Russischen und Makedonischen herausgestellt, und zwar an Beispielen, die beiden Sprachen entweder im Wesentlichen identisch sind oder sich nur durch unbedeutende phonetische und morphologische Besonderheiten voneinander unterscheiden. Wegen des verschiedenen Ursprungs dieser Substantiva und zum Zwecke einer besseren Systematisierung und Übersichtlichkeit ist der Artikel in 2 Teile gegliedert:

A) Genus der Substantiva, die vorwiegend gemeinslavischen Ursprungs sind;

B) Genus der Substantiva, die unter der Bezeichnung „Europäisimen“ bekannt, aber eigentlich griechischen oder lateinischen Ursprungs sind.

Für die Substantiva der 1. Gruppe (A) ist nach Meinung von Professor A. Isačenko der Unterschied in bezug auf das Genus im Russischen und Slovakischen ganz unbedeutend. Basierend auf dem Material des Makedonischen und der anderen ssl. Sprachen bemerkt der Verf. des vorliegenden Artikels, daß diese Behauptung nur für die Substantiva der Gruppe B zutreffend ist. Zu diesem Schluß kommt man auf Grund der Tatsache, daß sich der Kreis dieser Substantiva bedeutend erweitern kann, Andererseits wird in dem Artikel festgestellt, daß diese Unterschiede in der Genusbezeichnung durch den fast völligen Verlust der Palatalität im Makedonischen (r. *bolb*, -i: m. *bolot*) oder durch die Produktivität anderer Substantivsuffixe im Makedonischen bedingt sind (r. *osb*, -i : m. *os-ka*; r. *danb*, -i : m. *dan-ok*).

Besondere Aufmerksamkeit wird in diesem Artikel den Substantiva der Gruppe B gewidmet, und zwar in erster Linie deswegen, weil die Unterschiede in der Genusbezeichnung hier bedeutend grösser sind. Der Verf. des vorliegenden Artikels hat die „Europäismen“ in den ssl. Sprachen einer Untersuchung unterzogen und weist in grossen Zügen auf die Unterschiede in der Genusbezeichnung hin, die zwischen den ssl. Sprachen und dem Russischen bestehen. Das vorgelegte Material bestätigt, daß diese Unterschiede zwischen den südslavischen Sprachen einerseits und dem Russischen andererseits im Allgemeinen durch die verschiedenen sprachlichen Filter bedingt sind. Andererseits wird angeführt, daß ebenso zwischen den einzelnen ssl. Sprachen selbst gewisse Unterschiede in der Genusfrage existieren, wobei hier das heutige Bulgarisch bedeutend abweicht, was durch seine andere historische Entwicklung bedingt ist. Zum Schluß wird diese Frage von der praktischen Seite her in dem Sinne behandelt, daß zum ersten Mal eine Übersicht der betreffenden Substantiva aufgliedert nach den Bildungssuffixen gegeben wird.